

Socialistický štát, náboženstvo a cirkev, Pravda, Bratislava 1986, 256 str.

Nadepsaný sborník obsahuje 17 příspěvků bulharských, československých, německých (NDR) a sovětských autorů, což je část programu - úvodní referát, některé koreferáty, několik diskusních příspěvků - předneseného na mezinárodním sympoziu *Socialistický štát náboženstvo a cirkev*, pořádaném v červnu r. 1983 ve Smolenicích Ústavem vědeckého ateizmu SAV v Bratislavě.

Ve většině otištěných materiálů je v té či oné souvislosti dotčena církevněprávní problematika, a to jak současná, tak historická. Její mozaika podaná na různých místech sborníku, v různých souvislostech a pro rozličné cíle jednotlivých vystoupení, tvoří více méně chronologický přehled se stručnou charakteristikou elementárních norem tohoto úseku práva v důležitých kapitalistických státech, počínaje buržoazními revolucemi (USA, Fr.) a dále, to poněkud podrobněji, zachycuje podstatné vývojové rysy úpravy náboženskoprávních a církevněprávních poměrů od počátku budování socialistického státu po současnost (ČSSR, SSSR, NDR).

Příspěvky lze rozdělit do čtyř tématických okruhů. První se zaměřuje, vedle filozoficko-etického, na právně dogmatické vymezení svobody vyznání a svědomí v buržoazním a marxisticko-leninském pojetí, na zakotvení této individuální občanské svobody v ústavních listinách některých socialistických zemí, na charakteristické rysy právní regulace svobody svědomí v dějinách buržoazního a socialistického konstitucionalismu (např. V.D. Fedosejev, O marxistickom chápaní slobody svedomia; V.M. Golovej, Protikladnosť chápania slobody svedomia v buržoaznej a socialistickej spoločnosti; P.Prusák, Sloboda svedomia a vedeckoateistická výchova). Druhý se soustřeďuje na utváření ideologických, politických a též právních vztahů mezi socialistickým státem a církvemi (např. B.A. Lobovik, Odluka cirkvi od štátu a rozvoj masového ateizmu v Sovietskom zväze; F.Kubovič, Štát a cirkev v mocensko-politických zápasoch v Československu po februárovom víťazstve pracujúceho ľudu; H.Lutter, Historické a aktuálne aspekty vzťahu medzi socialistickým štátom a evanjelickými cirkvami v NDR), třetí skupina, v níž je právní aspekt nejméně výrazný, přináší referáty o sekularizačním procesu a postupné proměně lidského vědomí zbavujícího se náboženských reziduí (kupř.: I.A. Malachovová, Sovietska občianska obradnosť ako činiteľ prekonávania náboženských potrieb), poslední pak kritikou buržoazních a církevních koncepcí postoje církví a náboženství vůči socialistickému státu (např.: O.Dányi, Niektoré aktuálne úlohy v oblasti paralyzovania pokusov o politické využívanie náboženstva; J.Bilas, Filozoficko-teologické východiská klerikálnej antikomunistickej kampane za "ľudská práva" v boji proti socializmu).

Autorský kolektiv tvořený pracovníky z pracovišť vesměs zaměřených na oblast vědeckého ateizmu (z domácích, vedle pořadatelské organizace, např. Ústav pro výzkum společenského vědomí a vědeckého ateizmu ČSAV Brno, Katedra marxisticko-leninské filozofie a vědeckého ateizmu FF ÚPJŠ Prešov, oddelenie vedeckého ateizmu ÚML Uko Bratislava) byl, pokud jde alespoň o domácí autory, až na jednu výjimku, tvořen neprávníky. Ti do předmětu svého oboru pojali (a to je zřejmé nejenom z tohoto sborníku, ale vyplývá to ze sledování vědeckoateistické literární produkce za delší dobu) tu část právního řádu československého i cizozemského, historického i současného, která je označována běžně jako státní právo církevní nebo konfesní právo.

V případě norem dnes antikvovaných, přistoupil tu k právní historii další obor, jehož část předmětu zkoumání je s právněhistorickým totožná; pokud jde o normy práva platného ztotožňuje se tento úsek předmětu vědeckého ateismu se státním, správním, trestním a v menší míře s dalšími obory pozitivního práva, v nichž lze příslušné předpisy nalézt.

Je zřejmé, že autoři publikující ve sborníku, přestože velmi často píší o právní materii, nejsou s ní zatím zcela sžiti. Používání právního předpisu jako pouhého instrumentu ilustrace výkladů a závěrů filozofických, sociaologických, politologických, úlohu práva jako systému a relativně samostatnými zákonitostmi a úkoly nevyčerpává. Pochopení právních předpisů nepoučenými čtenáři lze stěží dosáhnout pouhou izolovanou deskripcí církevněprávních pravidel, navíc podtrženou jejich vynětím ze strukturálních vazeb k celku právního řádu. Rozbor právní úpravy, jak minulé, tak soudobé, může přinést mnohem více, jestliže bude vědeckoateistickými odborníky v budoucnu výrazněji využíván dialektický vztah mezi textovým zněním normy a složitými zákrutami možností, způsobu a mezí její aplikace.

Ne náhodou poznamenal v závěru úvodního referátu (Socialistický stát, náboženstvo a církev) čl. korespondent ČSAV F. Vašečka, hovoře o právní formě svobody svědomí, že "k hodnotení formy - jej aplikace, pristupujeme však zásadne aj na základe analýzy dosahovanej úrovne faktického stavu slobody svedomia, a nielen na základe verbálnej formulácie jej patrifikovania." Žel ne vždy se tohoto postupu všichni přispěvatelé přidržovali.

Právní historie upřímně vítá každé úsilí rozšiřující a doplňující oborové poznání, nemůže však rezignovat na vlastní zpracovávání tohoto úseku dějin práva vlastními cestami. Absence této povinnosti by byla na škodu komplexního poznání především dějin socialistického státu a práva. Tuto aspiraci je třeba ostatně vztáhnout i na recentní církevněprávní pravidla, protože jejich rozhodující většina nabyla platnosti (v ČSSR, SSSR i dalších socialistických státech) už před několika desítkami let, což samo o sobě otevírá možnosti jejich právněhistorického studia, byť přirozeně předběžného.

Vedle důvodu časového je tento nárok podpořen skutečnou historičností valné většiny ostatních úseků práva současně s těmito normami vzniklého, např. v našich podmínkách státního práva, justičních oborů, správního práva apod.

Nieméně anotovaný titul lze jistě uvítat proto, že stále postrádáme dostatek literatury přístupné i širšímu okruhu čtenářů o problematice, jíž je sborník věnován.

VI. Kindl